

Qadimgi Sparta va Afina maktablarida klassik tarbiya

Muslimaxon Zohidjon-qizi Noyibjonova

Ilmiy maslahatchi: M.Mirzakarimova

Andijon davlat chet tillari instituti

Annotasiya: Ushbu maqolada Qadimgi Yunonistonning ikki yirik shahar - davrlari Afina va Sparta maktablari, ulardagi ta'lim tarbiya tizimi ko'rib chiqiladi. Har ikkila tizimning ijtimoiy falsafiy asoslari, pedagogik tamoyillari, o'quv mazmuni va tarbiyaviy maqsadlari tarixiy manbalar va zamonaviy taqqidiotlar asosida tahlil qilinadi. Shuningdek ushbu tajribalarning zamonaviy pedagogika rivojiga ta'siri yoritiladi.

Kalit so'zlar: Qadimgi Yunoniston, Afina maktablari, Sparta ta'limi, agoge, grammatik maktab, fuqarolik tarbiyasi, demokratik ta'lim, pedagogika, palestr, gimnasion, klassik tarbiya

Classical Education in the Schools of Ancient Sparta and Athens

Muslimakhon Zohidjon-kizi Noyibjonova

Scientific Advisor: M.Mirzakarimova

Andijan State Institute of Foreign Languages

Abstract: This article examines the schools of Athens and Sparta, two major city-states of Ancient Greece, and their educational systems. The socio-philosophical foundations, pedagogical principles, educational content and educational goals of both systems are analyzed based on historical sources and modern research. The impact of these experiences on the development of modern pedagogy is also highlighted.

Keywords: Ancient Greece, Athenian schools, Spartan education, agoge, grammar school, civic education, democratic education, pedagogy, palaestra, gymnasium, classical education

Qadimgi Yunonistonda ta'lim bir xil tizimga ega emas edi. Har bir polis, ya'ni shahar-davlat, o'z urf-odatlarini va falsafiy qarashlariga ega bo'lgan. Eng mashhur ta'lim tizimlari Afina va Spartaga tegishli bo'lib, ular yondashuvi jihatidan mutlaqo farq qilgan. Afinada ta'lim intellektual rivojlanish, notiqlik va san'atga qaratilgan edi. Aksincha, Spartada harbiy tayyorgarlik, itoatkorlik va jismoniy chidamlilik ustuvor

hisoblangan. Ana shu farq keyinchalik "Sparta agogesi va Afina maktabi" o'rtasidagi bahsning asosiga aylangan. Miloddan avvalgi V asrga kelib rasmiy maktablar paydo bo'la boshlagan bo'lsa-da, dastlab ta'lim uyda yoki xususiy ustozlar (ko'pincha qullar) tomonidan berilgan. Bunday ta'limni asosan badavlat oilalar o'g'illari uchun ta'minlay olgan. Qizlar esa ko'pincha uyda, ro'zg'or ishlariga oid ko'nikmalarni o'rganishgan.

Afinada quldorlik tizimi o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lgan. Miloddan avvalgi V-IV asrlarda sinfiy tafovutlar kuchli bo'lgan. Hunarmandchilik, savdo-sotiq, ilm-fan Afinani Gretsiyaning markaziga aylantirgan. Har bir quldor jamiyat ishlab chiqarishlarda faol qatnashish imkoniyatiga ega bo'lgan edi. Ta'lim va tarbiya tizimida Afina fuqarolarining qatnashish huquqi bo'lgan. Afinadagi ta'lim modeli paideia tushunchasiga asoslangan bo'lib, u oddiy maktab ta'limidan kengroq ma'noni anglatgan. Bu ideal fuqaroning har tomonlama kamol topishini - axloqan pok, aqlan yetuk, jismonan chiniquqan va san'atdan xabardor bo'lishini nazarda tutgan. Afinada paideiyasi doirasida o'qish, yozish, musiqa, she'riyat, jismoniy mashqlar, keyinchalik esa falsafa va notiqlik o'rgatilgan. Yod olish muhim ahamiyatga ega bo'lgan. Faylasuf Xenophon ta'kidlaganidek, ayrim o'quvchilar Iliada va Odisseyada dostonlarini to'liq 2700 dan ortiq she'riy misralarni yod olganlar.

Bu ta'lim shunchaki bilim olish uchun emas, balki fuqarolik hayotida faol ishtirok etish uchun xizmat qilgan. Qadimgi yunon ta'lim tizimida paideia tushunchasining ma'nosini anglash afinaliklarning bilimni demokratiya bilan qanday bog'laganini tushunish uchun muhimdir. Afinada bolalar 7 yoshgacha oilada, qullar nazorati ostida tarbiyalangan. 7 yoshdan keyin ko'proq o'yinlarga e'tibor qaratilgan. Keyin o'g'il bolalar maktablarga yuborilgan. Qizlar esa uyda tarbiyalangan. 7 yoshdan 15 yoshgacha bo'lganlar davlat maktablari yoki xususiy maktablarda tahsil olganlar. Ular musiqa, gimnastika maktablari deyilgan. Ya'ni musiqa mashg'ulotlarida musiqa, grammatika mashg'ulotlarida esa o'qish, yozish o'rgatilgan. Shuningdek kifarachilik va palestra maktablarida ham o'qitilgan. 16 yoshga kelgach, badavlat oilalar farzandlarini oliy ta'limga yuborgan, u yerda asosan notiqlik va falsafa o'rgatilgan - bu ko'nikmalar jamoat hayotida faol ishtirok etish uchun zarur bo'lgan. 18 yoshgacha gimnastika davom ettirilgan. 18-20 yoshlardagi o'smirlar tarbiyasi Efebiyapya shug'ullanish bilan yakunlangan. Klassik Afinada o'g'il bolalar uchun ta'lim dasturi quyidagilarni o'z ichiga olgan:

Grammatika va adabiyot: Homer dostonlarini mukammal o'zlashtirish

Musiqa va lira chalish: nafislik va tarbiyalilik belgisi

Jismoniy tarbiya: gimnaziya mashg'ulotlar

Falsafa va mantiq: ayniqsa 16 yoshdan boshlab

Notiqlik san'ati: siyosiy va sud jarayonlarida ishtirok etish uchun zarur

Bu har tomonlama rivojlantiruvchi o'quv dasturi ta'lim insonning ham aqli, ham fe'l-atvorini shakllantiradi, degan qarashga asoslangan edi. Ta'lim faqat kasb uchun emas, balki haqiqiy fuqaro bo'lib yetishish uchun zarur deb hisoblangan. Manaviy tarbiya gimnastik tarbiya bilan qo'shib olib borilgan. Mehnat tarbiyasi bilan shug'ullanishga yo'l qo'yilmagan. Afinaning boshlang'ich va oliy ta'lim muassasalari bugungi maktablar kabi markazlashgan emas edi. Ta'lim ko'proq alohida ustozlar va murabbiylarga tayangan norasmiy tizim bo'lgan.

Ko'plab ustozlarning ijtimoiy mavqei yuqori bo'lmagan - ular ko'pincha qullar yoki chet elliklar edi. Spartada kemalar to'xtaydigan qulay gavanlar bo'lmagani tufayli qullar mehnatiga asoslangan dehqonchilik hukmronlik qilgan. 9 ming oiladan iborat bo'lgan quldorlar 250 mingdan ko'proq aholiga hukmronlik qilganlar. Tarbiya ishlari esa davlat ixtiyorida bo'lib, uning asosiy maqsadi sog'lom, chidamli va chiniqqan jangchilar va bo'lajak quldorlarni yetishtirish bo'lgan. Spartada ta'lim asosan harbiy tayyorgarlikdan iborat edi. Fuqaro jasur, kuchli, jang san'atini biladigan va itoatkor bo'lishi kerak edi. Shuning uchun ta'lim ham shunday fazilatlarini shakllantirgan. Sparta millatning bolalari 7 yoshgacha uyda yashar, keyin 18yoshgacha "agella" deb ataluvchi ta'lim muassasasida tarbiyalanar edi. Spartadagi agoge tizimi qadimgi Yunonistondagi harbiy yo'naltirilgan ta'lim shakli bo'lib, u Afinadagi tizimdan keskin farq qilgan. Asosiy e'tibor jismoniy chiniqish, chidamlilik, jangovar ko'nikmalar va davlatga sadoqatga qaratilgan. Hatto nutq ham qisqa va lo'nda bo'lishga o'rgatilgan - bugungi kunda bu uslub "lakonik" nutq deb ataladi. Agar spartalik bola jangchi emas, kulol, duradgor yoki dramaturg bo'lishni istasa, uning imkoniyati yo'q edi - davlatga bu kerak emas edi.

Biroq Sparta savodsiz yoki qo'pol jangchilarni ham xohlamagan, shu sababli harbiy mashg'ulotlar bilan birga o'qish, yozish, adabiyot va musiqa ham o'rgatilgan. Spartada jamoaviy ta'lim shu qadar muhim hisoblanganki, agogeni tugatish fuqarolik olish uchun majburiy shart bo'lgan. Barcha voyaga yetgan erkaklar yaxshi fuqarolarni tarbiyalash uchun mas'ul bo'lgan. Maktab o'quvchilari barcha yoshi kattalarga "ota" deb murojaat qilishi shart edi, har bir fuqaro esa voyaga yetmagan bolaga tanbeh berish huquqiga ega bo'lgan (jazolash huquqisiz). 20 yoshga yetgan yigitlar 21 yoshda fuqarolik olishdan oldin kichik yoshdagilarga murabbiylik qilganlar. Davlat ta'limi ustuvor bo'lganiga qaramay, ota-onalar farzandlari tarbiyasiga befarq bo'lmagan. Barcha manbalar ta'limning asosiy maqsadi yaxshi fuqarolarni yetishtirish bo'lganini tasdiqlaydi. Bu, albatta, professional askarlarni tayyorlashni anglatgan.

Shu sababli bolalarning mashaqqatli sharoitlarda yashagani haqida ko'plab hikoyalar mavjud. Qattiq intizom va hatto kaltaklash ham qo'llanilgan, garchi boshqa yunon shaharlarda bunday jazo asosan qullarga nisbatan qo'llanilgan bo'lsa-da. Yaxshi askar bo'lish nafaqat buyruqqa bo'ysunish va mashaqqatga chidashni, balki

mustaqil fikrlashni ham talab qiladi. Askarga yo'l topish, ov qilish, baliq tutish, yulduzlar bo'yicha yo'nalishni aniqlash, birinchi yordam ko'rsatish, zaharli va dorivor o'simliklarni ajratish kabi ko'nikmalar zarur bo'lgan. Shuningdek, mustaqil qaror qabul qilish ham muhim edi. Spartalik qo'mondonlar - masalan, Gylippus, Mindarus va Lysander - bunga dalildir. Shuningdek, Sokrates Spartaliklarni Yunonistonning eng buyuk faylasuflari deb hisoblagan. Ayrim tadqiqotchilar Sparta Pifagoriylik, Sokrat, Plato va Aristotile falsafasiga asos bo'lganini ta'kidlaydi. Sokrat, Ksenofont va Platon Spartani hurmat qilganlar; shuning uchun Spartani mutlaqo savodsiz va anti-intellektual jamiyat sifatida tasvirlash mantiqsiz ko'rinadi. Aslida Spartada ayollarning ham savodli bo'lgani sababli savodxonlik darajasi yuqoriroq bo'lgan.

Xulosa qilib aytganda, qadimgi yunon ta'lim tizimlari - Afina va Sparta - o'rta asr va zamonaviy ta'lim nazariyasi uchun ham namuna bo'lib, demokratik va harbiy ijtimoiy tuzumlarda fuqarolarni tayyorlashning turli yondashuvlarini ko'rsatadi. Ularning tarbiyasidagi muvozanatli intellektual, jismoniy va madaniy rivoj g'oyasi bugungi ta'lim tizimlari uchun ham dolzarb saboqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Aristotel. Siyosat. – Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2008.
2. Madaminjonovna, M. M. METHODOLOGY OF EDUCATIONAL TEACHING OF GENERAL SCIENCES.
3. Muhammaddilyor Diyorbek O'G'Li Uzoqjonov, & Maxliyoxon Madaminjonovna Mirzakarimova (2025). Atrof-muhitni asrash va ekologik barqarorlikni ta'minlash muammolari. Science and Education, 6 (12), 17-21.
4. Mirzakarimova, M. (2025). O 'QUVCHILARDA TADBIRKORLIK TUSHUNCHALARINI RIVOJLANTIRISHNING DIAGNOSTIK TAHLILI. Scientific journal of the Fergana State University, (4), 1-1.
5. Mirzakarimova, M. (2025). Didactic Effectiveness of Teaching General Sciences with an Entrepreneurial Orientation. Journal of Institutional Research South East Asia, 23(3).
6. Uzoqjonov, M. D. O. G. L., & Mirzakarimova, M. M. (2025). Zamonaviy texnologiyalarning atrof-muhitga ta'siri. Science and Education, 6(11), 281-284.
7. El-Atrash, A., Zaki, S., Tousson, E., & Negm, M. (2022). Copper oxide nanoparticles induced liver and kidney toxicity in rat. Asian Journal of Biochemistry, Genetics and Molecular Biology, 12(4), 154-160.
8. Mirzakarimova, M. M., & Uzoqjonov, M. D. O. G. L. (2025). Zamonaviy axborot texnologiyalariga o'tishda axborot xavfsizligi. Science and Education, 6(10), 89-93.

9. МИРЗАКАРИМОВА, М. М. (2022). ХОРИЖИЙ ТИЛЛАРНИ ТАДБИРКОРЛИККА ЙУНАЛТИРИБ УЎ ИТИШНИНГ ДИДАКТИК АСОСЛАРИ.

10. Madaminjonovna, M., & Uzoqjonov, M. (2025). The possibilities of solving environmental problems through technology. Academic Journal of Science, Technology and Education, 1(7), 11-15.

11. Uzoqjonov, M., & Mirzakarimova, M. (2025). The role and significance of artificial intelligence in modern society. Technical Science Integrated Research, 1(6), 8-10.

12. Mirzakarimova, M., & Uzoqjonov, M. (2025). Information security in information-communication technologies. Academic Journal of Science, Technology and Education, 1(6), 8-11.

13. Умнов, Д. Г., Кариев, А. Д., Тешабоев, А. Ю., & Мирзакаримова, М. М. (2024). Формирование финансовой грамотности и культуры потребления у старших дошкольников. Перспективы науки и образования, (6 (72)), 420-436.

14. MADAMINJONOVNA, M. X. T. T. Y. (2022). NALTIRIB O'QITISHNING DIDAKTIK ASOSLARI. Nova. Pub, 1-128.

15. Madaminjonovna, M. M. (2024). ECOLOGICAL-VALEOLOGICAL CULTURE IN THE "MAN-NATURE-SOCIETY" SYSTEM. Web of Teachers: Inderscience Research, 2(5), 51-55.

16. Mirzakarimova, M. M., & Uzoqjonova, M. D. Q. (2024). Pedagogik mahoratning shakllanishi va rivojlanishi. Science and Education, 5(3), 264-269.

17. Mirzakarimova, M. M. (2024). O'qituvchining muomala madaniyati. Science and Education, 5(4), 278-282.

18. Mirzakarimova, M. M., & Uzoqjonova, M. D. Q. (2024). "Avesto" va pedagogik fikrlar rivoji. Science and Education, 5(2), 224-228.

19. Mirzakarimova, M. M., & Uzoqjonova, M. D. Q. (2023). Scientific and pedagogical activity of Imam al-Bukhari. Science and Education, 4(12), 321-324.

20. Mirzakarimova, M. M., & Uzoqjonova, M. D. Q. (2023). O'zbekistonda chiqindilarni qayta ishlash muammolarini o'rganish va bartaraf qilish. Science and Education, 4(11), 78-83.

21. Mirzakarimova, M. (2023). CLIL TEXNOLOGIYALARI VOSITASIDA O'QUVCHILARNING TADBIRKORLIK KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHDA INNOVATION METOD VA VOSITALAR. Namangan davlat universiteti Ilmiy axborotnomasi, (6), 410-415.

22. Мирзакаримова, М. М. (2020). Умумтаълим фанларини тадбиркорликка йўналтириб ўқитиш тизими. Science and Education, 1(4), 97-103.

23. Мирзакаримова, М. М. (2020). ESSENTIAL COMPOSITION OF ENTREPRENEURSHIP FUNCTIONAL LITERACY. INTERNATIONAL

SCIENTIFIC AND TECHNICAL JOURNAL" INNOVATION TECHNICAL AND TECHNOLOGY, 1(1), 63-65.

24. Mirzakarimova, M. M. (2022). The Necessity to Develop Students' Entrepreneurial Skills in English Classes. Telematique.-2022.-S, 7128-7131.

25. Мирзакаримова, М. М. (2020). Замонавий шароитларда умумтаълим фанларини тадбиркорликка йўналтириб ўқитиш тизими. Science and Education, 1(4), 216-222.

26. Mirzakarimova, M. (2023). EFFECTIVENESS OF STUDENTS'ENTREPRENEURIAL SKILLS DEVELOPMENT THROUGH CLIL TECHNOLOGIES. Академические исследования в современной науке, 2(8), 92-94.

27. Madaminjonovna, M. M. (2023). Innovative Methods and Tools for Developing Students' Entrepreneurial Skills Using CLIL Technologies. International Journal of Human Computing Studies, 5(3), 15-17.